

وضعیت اجرای مقررات مدیریت مراتع در کانون‌های داخلی ریزگرد خوزستان

علی محبی*

مقدمه

کانون‌های هفت‌گانه تقسیم شدند. بدین ترتیب شهرستان‌های آبادان، خرمشهر، شادگان، هویزه، اهواز، باوی، کارون، امیدیه، بندر ماهشهر، رامشیر و هندیجان در محدوده کانون‌های تولید گردوغبار قرار گرفتند.

وضعیت اجرای مقررات مدیریت مراتع در سطح مراتع خوزستان بررسی آمار مربوط به انجام اقدامات ممیزی مراتع در خوزستان نشان می‌دهد که اجرای مقررات ممیزی مراتع از سال ۱۳۷۵ روند نزولی داشته و از سال ۱۳۹۰ به بعد سیر صعودی به خود گرفته است (شکل ۱). یکی از دلایل افزایش اعمال مقررات در چند سال اخیر را می‌توان شروع اقدامات کنترل ریزگرد در استان محسوب کرد؛ چراکه شناخت وضعیت این منابع، اساس مدیریت بهینه آنها را تشکیل می‌دهد (سیداخلاقی و همکاران، ۱۳۹۷).

شکل ۱- مساحت اعمال اقدامات ممیزی و تنسیق در مراتع خوزستان طی سال‌های مختلف

وضعیت اجرای مقررات مدیریت مراتع در کانون‌های داخلی ریزگرد

جدول ۱ وضعیت اجرای مقررات مدیریت مراتع در کانون‌های داخلی ریزگرد خوزستان را نشان می‌دهد. همان‌طور که در این

ریزگردهای استان خوزستان، یک بحران محیط‌زیستی با پیامدهای بهداشتی، اجتماعی، اقتصادی و حتی امنیتی است. این معضل اساسی که از سال‌ها پیش آغاز شده در دهه اخیر شدت یافته و خسارت‌های زیادی در پی داشته است. خوزستان با مساحت ۶۴۰۵۷ کیلومتر مربع از نظر پستی و بلندی به دو منطقه کوهستانی و جلگه‌ای قابل تقسیم است. منطقه کوهستانی به‌طور عمده شامل شمال و شرق استان با حدود دویستم مساحت کل استان بوده و منطقه جلگه‌ای نیز از جنوب دزفول، مسجدسلیمان، رامهرمز و بهبهان آغاز شده و تا کرانه‌های خلیج فارس و اروندرود ادامه دارد. حدود ۸۵ درصد از وسعت استان دارای اقلیم فراخشک، خشک و نیمه‌خشک است. در استان خوزستان، نزدیک به ۷ ماه از سال (از نیمه

فروردین تا نیمه آبان) متوسط دمای هوا، ۳۰ درجه سانتی‌گراد یا بیشتر است و حداکثر آن در فصل تابستان به بالای ۵۰ درجه سانتی‌گراد نیز می‌رسد. متوسط بارندگی آن ۲۶۶ میلی‌متر بوده و معدل دما ۲۶ درجه سانتی‌گراد است. براساس آخرین تقسیمات کشوری سال ۱۳۹۲، خوزستان ۳/۹ درصد مساحت خاکی کشور را تشکیل داده و دارای ۲۷ شهرستان، ۷۶ شهر، ۶۷ بخش، ۱۴۴ دهستان و ۶۴۰۶ آبادی (۲۳۹۹ آبادی خالی از سکنه و ۴۰۰۷ آبادی سکنه) است (سیداخلاقی و همکاران، ۱۳۹۷). به‌منظور انجام مطالعات مقابله با گردوغبار این استان، بخش‌هایی

از ۱۱ شهرستان واقع در محدوده ریزگرد، ازسوی گروه مطالعاتی مؤسسه تحقیقات جنگلها و مراتع کشور (بی‌نام، ۱۳۹۷) به‌عنوان کانون‌های داخلی تولید ریزگرد شناسایی شدند. این شهرستان‌ها براساس موقعیت جغرافیایی به

* استادیار پژوهش، مؤسسه تحقیقات جنگلها و مراتع کشور، سازمان تحقیقات، آموزش و ترویج کشاورزی، تهران، ایران
پست الکترونیک: a.mohebi@rifr-ac.ir

جدول مشخص است از تعداد ۱، ۲۶، ۱ و ۸ آبادی واقع در محدوده کانون‌های ۱ و ۲ به ترتیب مربوط به شهرستان‌های آبادان، خرمشهر، شادگان و هویزه، در تنها آبادی واقع در محدوده شادگان، اقدامات ممیزی مرتع در سال ۱۳۸۱ صورت گرفته که منجر به صدور پروانه چرا شده است. آبادی‌های سایر شهرستان‌ها فاقد پروانه هستند. همچنین از تعداد ۵۴، ۶ و ۷ آبادی محدوده کانون‌های ۳ و ۴ مربوط به شهرستان‌های اهواز، باوی و کارون به ترتیب ۴، ۱ و ۱ آبادی دارای اقدامات ممیزی مرتع بوده که منجر به صدور پروانه چرا در آنها شده است. تاریخ صدور پروانه‌ها به ترتیب به سال‌های ۷۴-۷۵، ۷۶ و ۸۴ برمی‌گردد. از تعداد ۲۸، ۲۴، ۶۸ و ۲۱ آبادی واقع شده در محدوده کانون‌های ۵، ۶ و ۷ مربوط به شهرستان‌های امیدیه،

بندر ماهشهر، رامشیر و هندیجان به ترتیب در ۱۵، ۴، ۴ و ۱۱ آبادی اقدامات ممیزی مرتع، منجر به صدور پروانه چرا شده است. تاریخ صدور پروانه‌ها نیز به ترتیب به سال‌های ۷۴-۷۵، ۷۷، ۸۸، ۷۷ و ۶۹-۷۴-۸۳ مربوط می‌شود. بدین ترتیب از کل ۲۴۴ آبادی شهرستان‌های محدوده ریزگرد خوزستان ۴۴ آبادی (۱۸/۰۳ درصد) دارای اقدامات ممیزی مرتع و پروانه چرا بوده که از این تعداد نیز فقط ۱۳ پروانه منجر به تهیه طرح مرتع‌داری شده است (۵/۳۳ درصد) (شکل ۲ و ۳). دلیل پایین بودن آمار اقدامات مدیریت مراتع در آبادی‌های محدوده ریزگرد خوزستان را باید علاوه بر گستردگی مساحت مراتع این استان، با کمبود نیروهای دولتی محافظ و اعتبارات این عرصه‌ها مرتبط دانست. هجوم حدود ۲

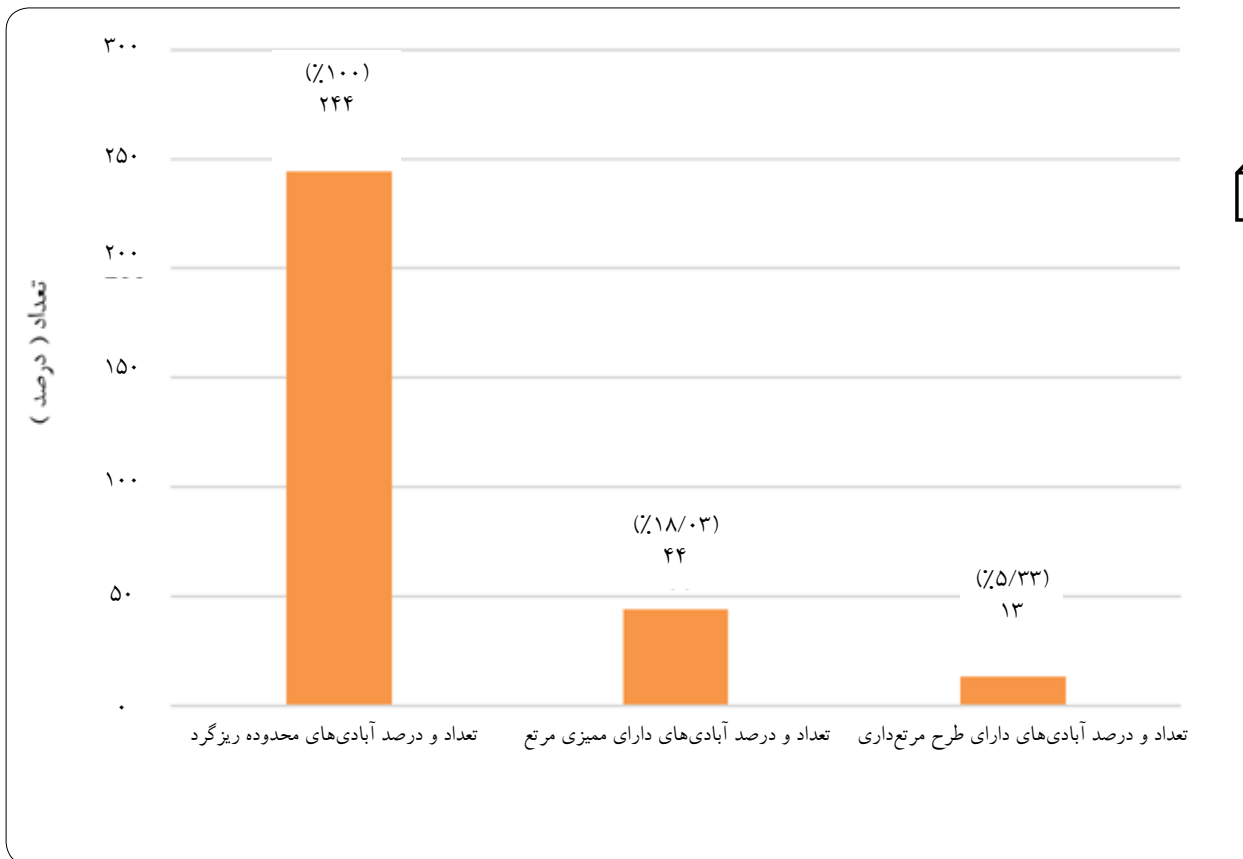
ریزگردهای استان خوزستان، یک بحران محیط‌زیستی با پیامدهای بهداشتی، اجتماعی، اقتصادی و حتی امنیتی است. این معضل اساسی که از سال‌ها پیش آغاز شده در دهه اخیر شدت یافته و خسارت‌های زیادی در پی داشته است.

میلیون واحد دامی عشایری از هشت استان ایلام، کرمانشاه، چهارمحال و بختیاری، لرستان، همدان، اصفهان، کهگیلویه و بویراحمد و بوشهر به خوزستان (سیداخلاقی و همکاران، ۱۳۹۷) نیز مازاد بر علت است. متناسب نبودن تقویم چرای با شرایط اکولوژیکی حاکم بر مراتع خوزستان نیز عامل مهم دیگر در تخریب مراتع حوزه استحفاظی این استان بوده است. براساس پروانه‌های چرا معمولاً تاریخ‌های ورود و خروج دام در این استان ۱۰/۱ تا ۱/۱۰ هر سال عنوان شده است (محبی و همکاران، ۱۳۹۵)، در حالی که دام‌های عشایری استان‌های مبدأ ذکر شده به دلیل اجبار آب‌وهوایی و فشار ادارات منابع طبیعی شهرستان‌های قطب مخالف، عملاً به تدریج از اوایل مهرماه وارد مراتع خوزستان می‌شوند. این در حالی است که بارش‌های خوزستان هنوز شروع نشده و علوفه‌ای برای چرا وجود ندارد؛ لذا حضور دام در چنین شرایطی به تخریب گسترده این مراتع دامن می‌زند. دام‌های روستایی هم که با حدود ۵۳ درصد وابستگی به مرتع (محبی، ۱۳۹۷) تقریباً در تمام طول سال در مراتع استان حضور دارند. نتیجه اینکه، در کنار سایر عوامل تولید ریزگرد (اقلیم، خشک شدن تالاب‌ها، کانون‌های خارجی و غیره) حضور حدود ۶ برابر دام مازاد بر ظرفیت (سیداخلاقی و همکاران، ۱۳۹۷) در مراتع کانون‌های تولید ریزگرد خوزستان در مقایسه با متوسط ۲/۱۶ برابری کشوری (محبی و همکاران،

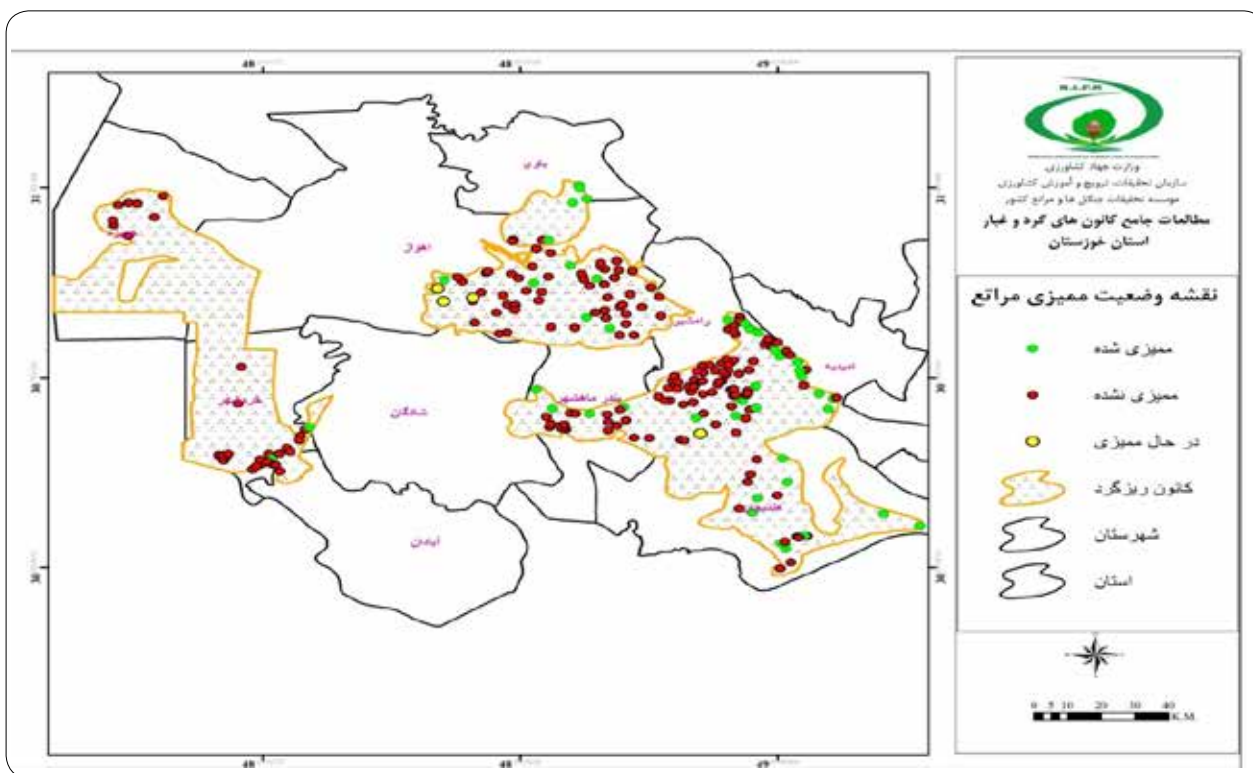
جدول ۱ - وضعیت اجرای مقررات مدیریت مراتع در آبادی‌های شهرستان‌های محدوده کانون‌های ریزگرد خوزستان

کانون	محدوده شهرستان	تعداد روستا	ممیزی شده	طرح مرتع‌داری	زمان ممیزی
۱ و ۲	آبادان	۱	۰	۰	۰
	خرمشهر	۲۶	۰	۰	۰
	شادگان	۱	۱	۰	۸۱
	هویزه	۸	۰	۰	۰
۳ و ۴	اهواز	۵۴	۴	۰	۷۴-۷۵
	باوی	۶	۴	۰	۷۶
	کارون	۷	۱	۰	۸۴
۵، ۶ و ۷	امیدیه	۲۸	۱۵	۴	۷۴-۷۵
	بندر ماهشهر	۲۴	۴	۰	۸۸
	رامشیر	۶۸	۴	۴	۷۷
	هندیجان	۲۱	۱۱	۵	۶۹-۷۴-۸۳
کل کانون‌ها		۲۴۴	۴۴	۱۳	
درصد			۱۸/۰۳	۵/۳۳	

* شامل آبادی‌های دارای سکنه و خالی از سکنه، شرکت‌ها و مکان‌ها

شکل ۲ - مقایسه تعداد و درصد کل آب‌دهی‌ها و آب‌دهی‌های دارای اقدامات ممیزی شده و طرح مرتع‌داری در کانون‌های ریزگرد خوزستان

شکل ۳ - وضعیت ممیزی مراتع در شهرستان‌های محدود‌دهی‌های ریزگرد خوزستان، (سیداخلقی و همکاران، ۱۳۹۷)

شکل ۴- مراتع تخریب یافته جنوب شرق اهواز که به یکی از کانون‌های داخلی تولید ریزگرد تبدیل شده است. (عکس از: محمد فیاض، ۱۳۹۷)

استان خوزستان. ۷۷۷ صفحه.
بی‌نام، ۱۳۹۷. طرح مطالعات جامع مقابله با ریزگردها در کانون‌های داخلی استان خوزستان. مؤسسه تحقیقات جنگلها و مراتع کشور. ۱۱۴۹ صفحه.
سیداخلاقی، س.ج، محبی، ع و بانج شفیعی، ش.، ۱۳۹۷. طرح مطالعات جامع مقابله با ریزگردها در کانون‌های داخلی استان خوزستان. گزارش دوم: مطالعات اقتصادی- اجتماعی. مؤسسه تحقیقات جنگلها و مراتع کشور. ۱۰۷ صفحه.
محبی، ع، ۱۳۹۷. گزارش مدیریت مراتع کانون‌های گردوغبار استان خوزستان. مؤسسه تحقیقات جنگلها و مراتع کشور. ۹۴ صفحه.
محبی، ع، فیاض، م. و سیداخلاقی، س.ج.، ۱۳۹۵. بررسی وضعیت مدیریت کوچ و مرتع و امکان‌سنجی واگذاری آن به تشکل‌های عشایری. گزارش پیشرفت فیزیکی. ۴۸۰ صفحه.
محبی، ع، فیاض، م. و حسن‌زاده، م.، ۱۳۹۵. بررسی وضعیت مدیریت کوچ و مرتع و امکان‌سنجی واگذاری آن به تشکل‌های عشایری. گزارش پیشرفت فیزیکی استان خوزستان. ۲۹۵ صفحه.

۱۳۹۵) می‌تواند یکی از عوامل مهم تخریب مراتع این استان و تبدیل آنها به منشأ تولید ریزگرد محسوب شود (شکل ۴).

پیشنهاد

نظر به ضرورت اجرای سیستم مراقبت و نگهداری از طرح‌ها تا تثبیت کامل خاک این مناطق، پیشنهاد می‌شود دولت با اتخاذ تدابیری از ورود دام‌ها به محدوده‌هایی از کانون‌ها که عملیات مختلف تثبیت خاک صورت گرفته تا استقرار پوشش گیاهی مناسب، ممانعت به عمل آورد. تحقق این امر نیز بدون رضایت و مشارکت بهره‌برداران مراتع، بعید به نظر می‌رسد.

منابع

بی‌نام، ۱۳۹۵. سالنامه آماری استان خوزستان. اداره کل منابع طبیعی و آبخیزداری